

Mittens rikes århundrade

– om Kinas ekonomiska expansion

Det var under Shang- och Zhoudynastierna (ca 1600–250 f Kr) som Kina (Zhongguo) fick sitt nuvarande namn. Traditionellt brukar Zhongguo översättas till »Mittens rike» men ordets ursprungliga betydelse är »De centrala staterna» eller »Mittens stater». Innan Shangdynastin var Kina inte ett enat rike utan bestod av flera mindre stater. Staternas konkurrens, inte minst genom våldsamma krig, ledde till en snabb utveckling av byråkratiska apparater. Sedan dess har Kina genomgått en lång och kontinuerlig omvandling som kännetecknas av en sofistikerad byråkrati, en stark militärmakt och en förfinad vetenskaplig och teknologisk utveckling, vilka har fått konsekvenser världen över. Numera är det den ekonomiska tillväxten som fascinerar alla. Kinas ställning i världen har dock skiftat genom tiderna. Mellan år 1000 och 1500 hade Kina världens högsta per capita inkomst. Under de efterföljande seklerna överträffades denna av västvärlden och Kinas relativa ekonomiska ställning försämrades. Detta fortsatte till slutet av 1900-talet när Kinas ekonomi kom till liv på ett »mirakulöst» sätt.

Det nuvarande internationella ekonomiska systemet förbinder olika delar av världen. Varje påtaglig ekonomisk omvandling leder till konsekvenser som innebär anpassningar för samhällen som befin-

ner sig bortom det geografiska området i fråga. Kinas utveckling är inget undantag. Mittens rikes geografiska historia är ett bra exempel på intern gränsoformning och samhällsanpassning men även efter konsolideringen av Kinas moderna gränser fortsätter inflytandet bortom landets gränser. Kinas nuvarande ekonomiska tillväxt får djupa konsekvenser, inte enbart för det närliggande Asien och stillahavsområdet utan världen över. Denna artikel presenterar och diskuterar några exempel av detta. Underlaget till artikeln grundar sig primärt i min egen forskning om Kinas inflytande i Afrika (Mahmoud 2007) och pågående studier av landets relationer med Latinamerika.

Kina i dagens värld

Kinas uppgång som en ekonomisk gigant har en mängd effekter på internationella relationer. Under senare år har samhällsvetare i allmänhet och ekonomer i synnerhet intresserat sig för att kartlägga och analysera dessa effekter. Man ser både möjligheter och faror i Kinas snabba ekonomiska tillväxt. Kina blev under 2009 den tredje största ekonomin i världen efter USA och Japan. Mycket tyder på att Kinas ekonomi inom tre till fem år kommer att växa förbi Japans och om femton förbi USA:s. Kinas

handel med omvärlden växer i snabb takt. Mellan 2001 och 2006 växte Kinas export från 266,2 miljarder dollar till 969, dvs med 25,8% årligen. Detsamma skedde med landets import som gick från 243,6 miljarder dollar till 791,6, dvs växte med 24,9% årligen. Detta gjorde att Kina år 2004 blev den tredje största handelsnationen, efter USA och Tyskland (Davies 2009).

Kinas ekonomiska intressen finns bokstavligen spridda över världen även om landets största investeringar fortfarande sker i Asien. I slutet av 2007 gick 67% till Asien, 21% till Latinamerika, 4% till Afrika, 4% till Europa, 3% till Nordamerika och 2% till Oceanien (Davies 2009).

Det verkar som om att Kinas investeringar utomlands följer en strategi som innebär hög variation. Investeringarna berör alla geografiska områden och alla ekonomiska sektorer. I USA till exempel har kinesiska företag börjat att i investera i en rad ekonomiska aktiviteter. Mycket tyder på att man har fokuserat på små företag som kan vara en källa till teknologisk kunskap och en väg till den amerikanska marknaden. Detta påminner om japanska företag under 1980- och 90-talen. Samtidigt har kinesiskt kapital blivit en räddare i nöden för många företag i USA. En liknande bild ser vi över Västeuropa. Fram till slutet av 1990-talet var tex Kinas direktinvesteringar i Sverige nästan obefintliga men i takt med att Kina söker nya marknader och spetskompetens på specifika områden har intresset för svenska produkter och tjänster ökat. De kinesiska investeringarna i Sverige kan delas in i fyra olika områden: högteknologi (bla telekomföretagen Huawei och ZTE), handel & fastigheter, småföretag i tjänstesektorn

(tex resebyråer) och representationskontor. Under första kvartalet 2008 var Kina den tredje största investeraren i Sverige (Kommerskollegium 2008).

I relation till utvecklingsländer har Kina börjat fylla det tomrum som det kalla kriget lämnade efter sig. Under det kalla kriget fick många utvecklingsländer alternativa erbjudanden och stöd från de konkurrerande blocken, särskilt från USA och Sovjetunionen. Under denna period gick Kina emot både USA och Sovjetunionen och försökte att skapa ett tredje block, nämligen utvecklingsländernas block. Samhällsforskare har fokuserat alldeles för mycket på den ideologiska dimensionen i Kinas samarbete under dessa år och dess ambition att vara en »tredjevärldsledare» och således ignorerat de konkreta resultat som Kina har uppnått. För det första har Kina skapat stabila och långsiktiga samarbetspartners och inte enbart biståndsmottagare. För det andra har Kina följt den »ömsesidiga nyttans» princip där samarbetet kännetecknas av att ge och ta. För det tredje har Kina varit pragmatiskt och fokuserat på grundläggande utvecklingsfrågor såsom jordbruk och infrastruktur (Mahmoud 2007).

Kina i Afrika

Kinesiska historiker tenderar att hänvisa till Zhèng Hés resor till Afrika¹ för att förklara dagens relation till Afrika. Man kan dock hävda att de nuvarande sino-afrikanska relationerna har sina rötter i perioden efter andra världskriget. Det var inte förrän den

¹ Zhèng Hé (1371–1435) var en berömd kinesisk amiral och upptäcktsresande under Mingdynastin. Mellan 1405 och 1433 ledde han flera expeditioner till Sydostasien, Indiska oceanen och Afrikas östkust.

Figur 1. Teodling har blivit en betydelsefull del av ekonomin i Mali sedan ett kinesiskt projekt etablerade odlingarna. Foto: Yahia Mohamed-Mahmoud 2003.

kommunistiska revolutionen i Kina, men framförallt efter att Kina tog avstånd från den sovjetiska linjen i slutet av 1950-talet, som Kina började fokusera på den afrikanska kontinenten. Sedan dess har Kina konsekvent satsat på utveckling i Afrika i form av jordbruk, hälsofrågor och infrastruktur. Västerländska biståndsgivare har under tiden hoppat från en den ena till den andra strategin; på 50-talet satsade man på att bygga upp vissa tunga industrier, på 60-talet satsades det på uppbyggnad av institutioner för utbildning och demokrati, på 80-talet handlade det om strukturanpassning och marknadsekonomi. Mot slutet av 90-talet insåg man att man var på fel väg och nu, 30 år efter kineserna, börjar västvärlden inse att vägen till Afrikas utveckling inte kan ignorera jordbruk (Mahmoud 2007). I många fall har Kinas satsningar inte enbart varit konsekventa utan också framgångsrika.

I hela Västafrika har kineserna lyckats med att starta små jordbruksprojekt som har haft positiva konsekvenser vad gäller

både matsäkerhet och jordbruksdiversifiering. I de länder som jag har studerat (Mali, Mauretanien, Guinea och Elfenbenskusten) har kineserna introducerat eller utvecklat odling av grödor såsom ris, socker, te och bomull (Mahmoud 2007, 2008) (figur 1). Kina har valt att satsa på odling av det som var viktigt för Kinas egen väg ut ur fattigdom. De ovannämnda grödorna har spelat en mer eller mindre viktig roll i Kinas jordbruksutveckling och de kinesiska agronomerna och jordbruksteknikerna besitter stora erfarenheter och hög kompetens om dem. Dessa grödor är idag viktiga för de lokala ekonomierna och representerar, i många fall, en betydelsefull bas för jordbruksutveckling och expansion. Det har ibland tagit upp till fyrtio år för att bygga upp, utveckla och stödja dessa projekt. Detta skiljer sig väsentligt från den allmänna och kortsiktiga praxis med i sammanhanget korta projekt, som under en lång period har kännetecknat det västerländska biståndet.

Efter att ha lyckats med att introducera

dessa odlingar har kineserna börjat samarbeta med de afrikanska länderna enligt marknadsprinciper. Detta påminner om strategin i »infant economies» där staten satsar på att hjälpa vissa sektorer för att i ett senare skede låta utvecklingen fortsätta i enlighet med marknaden (Machlup 1991). Många av de projekt som Kina startade under 1960- och 70-talen drivs idag som »joint-ventures» mellan afrikanska och kinesiska företag. Kineserna har blivit duktiga på att känna av och studera marknaden innan de investerar. Nu kan man tydligt se att Kinas samarbete med Afrika har kommit in i en annan fas där de ekonomiska investeringarna på kontinenten intensifierats. Detta sker inte minst på grund av att Kinas behov av råvaror växer i takt med den ekonomiska utvecklingen i landet.

Jag vill samtidigt understryka att Kinas samarbete med Afrika inte enbart har varit en succé. Precis som de västerländska länderna har Kina haft en hel del misslyckanden i Afrika. Men Kina har haft mer tålamod och uthållighet än västvärlden. Tack vare det, och flera decenniers samarbete, har kineserna skapat starka nätverk och kunskap om lokala förhållanden i de flesta afrikanska samhällen. Det visar sig till exempel i att västerländska näringsidkare i Afrika idag har mycket svårt att hävda sig i konkurrensen. Detta leder till att det i väst finns en nymornad insikt om att vi är på väg att bli omsprungna när det gäller inflytande i Afrika.

Som redan nämnts investerar Kina överallt i Afrika och berör alla ekonomiska sektorer men de största investeringarna sker i exploatering av råvaror, infrastruktur, jordbruk, tjänster och handel. Dessa äger framförallt rum i resursrika länder såsom Nigeria, Angola, Kamerun, Etiopien, Syd-

afrika, Sudan, Kongo, Uganda och Zambia. Enbart i energirelaterade projekt investerade Kina under 2006 2,4 miljarder dollar i Angola, 757 miljoner i Sudan och 2,7 miljarder i Nigeria.

Många är oroliga för Kinas position och nya roll i Afrika. Kommer detta att leda till ännu en våg av »nykolonialism» i Afrika. Det är svårt att förutse vad det sino-afrikanska samarbetet kommer att leda till men allt tyder på att Kina har lyckats med att skapa en dynamisk ekonomisk relation med kontinenten, vilket västvärlden har misslyckats med.

Kina i Latinamerika

Precis som i Afrikas fall går det att spåra kontakter mellan Kina och Latinamerika lång tillbaka i tiden. De nuvarande ekonomiska och politiska relationerna kan dock förstås genom att fokusera på perioden efter andra världskriget. Latinamerika var inte prioriterat i Kinas utrikespolitik till slutet av 1970-talet. Till dess hade Kina stöttat olika rörelser som bekämpade de härskande regimerna i Latinamerika, något som gjorde att Kina inte kunde ha stabila diplomatiska och ekonomiska relationer till de flesta latinamerikanska länder (Trentiak 1970).

I slutet av 70-talet genomgick både Kina och Latinamerika påtagliga politiska och ekonomiska förändringar. I Latinamerika skedde ett skifte från militära regimer med relativt instängda ekonomier till mer liberala regeringar som satsade på exportledda utvecklingsstrategier. I Kina avslutades den maoistiska perioden med stora ekonomiska reformer. Deng Xiaopings pragmatiska idéer om ett Kina som fokuserar på en ekonomisk tillväxt baserad på export,

utländska investeringar, teknologi och nära relation till omvärlden ledde till den snabba tillväxten under 1980-talet. Det var under denna period som Kina startade sitt berömda handelcentrum i Panama, China United Trading Company, som utnyttjade Panama-kanalen för att intensifiera handeln mellan Kina och olika länder i Latinamerika (Luo 1985). I slutet av 1980-talet växte Kinas intressen i den latinamerikanska regionen och 1989 hade Kina 17 stora »joint-ventures» och sammanlagda investeringar om 22 miljoner dollar. De flesta av dessa var relaterade till exploatering av råvaror, infrastruktur och tillverkningsindustrin (Xu 1990).

Relationerna mellan Kina och Latinamerika nådde en ny fas i utvecklingen under början av 2000-talet. Kinas handel med Latinamerika växte med 600 % årligen mellan 1993 och 2003. Under 2005 låg handeln på 50 miljarder dollar samtidigt som Kina slöt ungefär 400 handelsavtal med Latinamerika.

Under år 2004 gick 49 % av Kinas totala investeringar utomlands till Latinamerika. Peru och Mexiko var då de största mottagarna av kinesiska investeringar med 126 respektive 125 miljoner dollar. Samma år nådde Kinas handel med Chile 5,5 miljarder dollar, något som gör Kina till den största handelspartnern med Chile efter USA. I november 2005 skrev Chile och Kina på ett avtal om fri handel, det första som Kina slutit med ett latinamerikanskt land. Likaså har Argentina avtalat med Beijing om en exportökning från 3 till 7 miljarder dollar under en femårsperiod. Det är dock fortfarande Brasilien som är den största handelspartnern i regionen. År 2005 nådde den sino-brasilianska handeln 14,8 miljarder dollar. Kina är idag Brasiliens tredje största handelspartner.

Avslutningsvis

Kinas ekonomiska expansion har redan börjat omforma det internationella ekonomiska systemet. I vissa avseenden påminner detta om Västeuropas uppgång under den industriella revolutionen, som kom att ge världsdelen en unik position i det internationella systemet. För detta behövde Europa då råvaror för att upprätthålla den ekonomiska omvandlingen. Den industriella utvecklingen som pågår just nu i Kina kräver på samma sätt tillgång till råvaror, teknologi och kunskap från världen över. Till skillnad från Europas erfarenhet under den industriella revolutionen sker utvecklingen i Kina under nya historiska omständigheter, som utmärks av andra politiska och ekonomiska särdrag.

Kina kan inte på samma sätt upprepa den europeiska koloniala expansionen. De internationella politiska strukturerna, erfarenheter och maktrelationer som finns idag representerar ett hinder för sådana experiment. Detta betyder att all typ av exploatering av lokala resurser måste ske i samspel med och vara välsignad av vissa nationella intressen. Det är just Kinas skicklighet att skapa starka politiska och ekonomiska relationer till lokala intressen som till stor del förklarar Kinas lyckade ekonomiska expansion. Det bästa exemplet på detta hittar vi i utvecklingsländer, framförallt i Afrika, där kineserna har skapat intressen som de berörda länderna är redo att försvara. Dessa intressen har, som redan nämnts, skapats först genom politiska medel och sedan genom ekonomiska incitament. Medan de västerländska intressena har fokuserat alldeles för mycket på de negativa aspekterna i Afrika har kineserna försökt att hitta den positiva potential som

finns på kontinenten. Det är dock viktigt att poängtera att i det stora och varierande utbytet mellan Kina och Afrika finns både positiva och negativa erfarenheter.

Samtidigt sker Kinas ekonomiska expansion i en globaliserad värld där gränserna mellan olika nationella ekonomiska intressen är mer suddiga än i den internationella konstellation som fanns när Väst-europas industrier växte fram. Utan västerländskt kapital och teknologi hade Kinas nuvarande omvandling varit mycket långsammare, kanske till och med omöjlig. Detta leder oundvikligen till vissa geografiska konsekvenser. I och med att Kinas produktion är starkt knuten till västeuropeisk och nordamerikansk konsumtion så har vissa kinesiska ekonomiska aktörer börjat

producera i andra delar av världen för att komma närmare sina konsumenter. Detta skapar i sin tur komplikationer som är relaterade till arbetskraft. Den främsta förklaringen till varför Kinas ekonomi attraherar västerländskt kapital är just arbetskraftens pris. För att kunna garantera en lägre prisnivå på sina produkter händer det ofta att de kinesiska företag som producerar utanför Kina tar med sig arbetskraft eller betalar löner som ligger väldigt nära dem som finns i Kina.

I slutändan leder denna komplexa utveckling till ett »Mittens rike» som ekonomiskt sett är flexibelt och närvarande överallt i form av kapital, produktion och i vissa fall också vad gäller arbetskraft.

Referenser

- Davis, Ken (2009) While global FDI falls, China's outward FDI doubles, *Columbia FDI Perspectives: Perspectives on topical foreign direct investment issues by the Vale Columbia Center on Sustainable International Investment*, No 5, May 26, 2009.
- Kommerskollegium (2008) *The relationship between international trade and foreign direct investments for Swedish multinational enterprises*, Kommerskollegium 2008/3, Stockholm.
- Luo, Liecheng (1985) Development of economic trade relations between China and Latin American countries, *Latin American Review (Beijing)* 3: 47–51.
- Machlup, Fritz (1991) *Economic semantics* (andra utgåvan), Transaction Publishers, New Brunswick, N.J.
- Mahmoud, Yahia (2007) *Chinese development assistance and West African agriculture: a shifting approach to foreign aid?* Doktorsavhandling, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet, Lund.
- Mahmoud, Yahia (2008) Kinas jordbruksbistånd blir samföretag, *Folk och försvar: Perspektiv* 2008/2: 8.
- Tretiak, Daniel (1970) China's relations with Latin America: revolutionary theory in a distant milieu, i J A Cohen (red) *The dynamics of China's foreign relations*, Harvard East Asian monographs 39, East Asia Research Center, Harvard University, Cambridge.
- Xu, Shicheng (1990) Las relaciones entre China y America Latina en el umbral de los noventa, *Cono Sur* 8 (3) (Maj–Juni): 7–10.

Yahia Mohamed-Mahmoud är forskare och lektor vid Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet.

Mejl: yahia.mohamed-mahmood@keg.lu.se